

PRZEPISY W POLSKIM PRAWIE DOTYCZĄCE OSÓB Z AUTYZMEM

W opracowaniu przedstawione zostały przykłady dobrej praktyki w przepisach prawa polskiego dotyczących osób z autyzmem.

Uwzględnione zostały tu przepisy z różnych dziedzin: oświaty, pomocy społecznej, orzecznictwa dotyczącego niepełnosprawności, ulg podatkowych oraz ulgowych i darmowych przejazdów środkami komunikacji.

Poniżej zostały podane tylko przykłady dobrej praktyki, pominięto natomiast istniejące bariery i regulacje prawne wymagające zmian. Należy jednak podkreślić, że w obrębie omawianych dziedzin stopień uwzględnienia potrzeb osób z autyzmem jest bardzo różny. Dla przykładu w przepisach prawnych dotyczących oświaty problem osób z autyzmem został potraktowany stosunkowo kompleksowo i rzetelnie, natomiast w systemie pomocy społecznej zarówno przepisy prawne jak i praktyka wymagają jeszcze wielu zmian.

Oświata

- Każde dziecko z diagnozą lekarską dotyczącą zaburzeń rozwojowych (w tym z autyzmem) powinno mieć wydane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego lub nauczania indywidualnego. Orzeczenie to jest podstawą do dostosowania treści, metod i organizacji nauczania stosownie do jego potrzeb i możliwości psychofizycznych (określa to ustawa z dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty). Dzieci i młodzież posiadające takie orzeczenia mogą uczęszczać do przedszkola, szkoły ogólnodostępnej, integracyjnej lub specjalnej. Ostatecznego wyboru rodzaju szkoły dokonują rodzice dziecka i każda szkoła musi brać pod uwagę ich decyzję.
Orzeczenia dla dzieci i młodzieży z autyzmem wydawane są przez składy orzekające we wskazanych przez kuratora oświaty publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (w każdym powiecie powinien być co najmniej jeden taki skład orzekający). Oznacza to, że w komisjach tych powinni zasiadać specjaliści znający specyfikę pracy z dziećmi i młodzieżą z autyzmem (w praktyce nie zawsze tak jest).
- Zgodnie z zapisami w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół **istnieje możliwość tworzenia szkół, oddziałów (klas) specjalnych dla dzieci i młodzieży z autyzmem**. W klasach tych jest od 2 do 4 uczniów z autyzmem. Natomiast w przypadku gdy u jednego z nich występują niepełnosprawności sprzężone liczbę uczniów można obniżyć o dwa. W takim oddziale oprócz nauczyciela zatrudnia się dodatkowo pomoc nauczyciela. Pomimo tego, że polskie prawo daje możliwość tworzenia tego typu szkół i klas, potrzeby w tym zakresie nie są w dalszym ciągu zaspokajane (istniejące rozwiązania prawne nie są w pełni wykorzystywane w praktyce).
- **Dla uczniów z autyzmem obowiązują odrębne plany nauczania** określające ilość obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć rewalidacyjnych i innych zajęć dodatkowych na każdym etapie nauki. Uczniowie ci mają zagwarantowane także zajęcia z alternatywnych metod komunikacji. Nawet w przypadku gdy dziecko z autyzmem uczęszcza do szkoły ogólnodostępnej powinno mieć zajęcia zorganizowane i realizowane zgodnie z planem nauczania dla uczniów z autyzmem.
- Uczniowie posiadający orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego lub nauczania indywidualnego (wśród nich są dzieci z autyzmem) mają zagwarantowany na mocy ustawy z

dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty (z późniejszymi zmianami) **darmowy dowóz wraz z opieką do najbliższej szkoły** podstawowej, gimnazjum lub specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego (nie dotyczy to uczniów szkół ponadgimnazjalnych). Jeżeli dowóz zapewniają rodzice ucznia otrzymują oni zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej dla dziecka oraz opiekuna. Koszty przewozu pokrywa gmina.

- System oświaty w Polsce jest finansowany z budżetu państwa. Jednostki samorządu terytorialnego otrzymują co roku subwencję oświatową (określa to wydawane co roku rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu). Jest ona przeznaczona na finansowanie m.in.: wynagrodzeń nauczycieli i innych pracowników oświatowych, wczesnego wspomagania rozwoju, wydatków związanych z indywidualnym nauczaniem. Pieniądze te dzielone są według algorytmu, w którym pod uwagę brane są m.in. liczba uczniów w danej jednostce samorządu terytorialnego oraz określone wagi (wartości punktowe przypisane dla uczniów różnych typów szkół oraz dla uczniów z różnego rodzaju dysfunkcjami, którzy otrzymali orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego). W przypadku uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim waga ta wynosi: 1,40, dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową, z zaburzeniami psychicznymi – 2,90, dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz z autyzmem – 9,50. Co oznacza, że **na kształcenie uczniów z autyzmem przeznaczana jest dotacja ponad trzykrotnie większa niż na kształcenie uczniów z innymi zaburzeniami psychicznymi**. Istotną jest jeszcze informacja, że kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w Polsce jest prowadzone (a tym samym finansowane w ramach subwencji oświatowej) od 7. do 18. roku życia – w przypadku szkoły podstawowej, 21. roku życia – w przypadku gimnazjum, 24. roku życia – w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej (np. szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy). Wszystkie dzieci 6 letnie w Polsce (w tym dzieci z autyzmem) mają dodatkowo obowiązek odbyć roczne przygotowanie przedszkolne (tzw. klasa zerówkowa, czy ‘zerówka’).

Pomoc społeczna

- Obowiązująca w Polsce ustawa z dn. 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (z późniejszymi zmianami) nakłada na instytucje do tego powołane obowiązek zapewnienia osobom z zaburzeniami psychicznymi (w tym dla osób z autyzmem) opieki i pomocy niezbędnej do życia w środowisku rodzinnym i społecznym. Ustawa ta dotyczy także osób z autyzmem (odnosi się ona także do: osób wykazujących inne zakłócenia czynności psychicznych, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoby te wymagają świadczeń zdrowotnych lub innych form pomocy i opieki niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym). Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej mają obowiązek organizowania, w porozumieniu z zakładami psychiatrycznej opieki zdrowotnej, oparcia społecznego dla osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi (podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego, aktywnego życia, udzielanie świadczeń określonych w ustawie o pomocy społecznej m.in. specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi). Ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej stanowi, że do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy organizowanie i **świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania osób z zaburzeniami psychicznymi**. W ramach tych usług ma być prowadzone m.in. usprawnianie do funkcjonowania w społeczeństwie, wspieranie psychologiczno-pedagogiczne i edukacyjno-terapeutyczne. Usługi specjalistyczne są świadczone przez osoby z odpowiednimi kwalifikacjami (psycholog, pedagog, logopeda, pracownik socjalny) i stażem. W praktyce ta forma pomocy może być wykorzystywana jako usługi asystenckie (nadal nie ma w Polsce

formalnych rozwiązań dot. asystentury dla osób niepełnosprawnych, w tym dla osób z autyzmem).

Wydawać by się mogło, że skoro mamy w Polsce prawo, które określa organizowanie usług specjalistycznych dla osób z zaburzeniami psychicznymi (w tym dla osób z autyzmem), a na dodatek usługi te są finansowane z budżetu państwa, a nie z budżetów poszczególnych gmin to nic nie powinno stać na przeszkodzie do wykorzystywania tej formy pomocy. Jednak ośrodki pomocy społecznej nie zawsze mają dostateczną wiedzę na temat tego rodzaju usług, zwłaszcza w sytuacji gdy zapotrzebowanie na nie jest zgłaszane po raz pierwszy.

Innym istotnym problemem w realizacji tych usług jest brak specjalistów, którzy mogliby pracować z osobami z autyzmem w ramach specjalistycznych usług opiekuńczych (chodzi tu głównie o odpowiednie przeszkolenie, doświadczenie i staż).

Orzecznictwo dotyczące niepełnosprawności

- W Polsce status osoby niepełnosprawnej uzyskuje się po otrzymaniu orzeczenia o niepełnosprawności (dot. dzieci do 16 r.ż.) lub o stopniu niepełnosprawności: lekkim, umiarkowanym, znacznym (dot. osób powyżej 16 r.ż.). W każdym powiecie znajduje się Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności. Uzyskanie orzeczenia jest niezbędne przy ubieganiu się o świadczenia i uprawnienia przysługujące z tytułu niepełnosprawności. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dn. 1 lutego 2002 r. w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 roku życia wyszczególnia autyzm jako stan chorobowy uzasadniający konieczność stałej opieki lub pomocy dziecku (jest to jedno z kryteriów branych pod uwagę przy określaniu niepełnosprawności dzieci).
Uwaga: orzeczenia wydawane w systemie oświaty – dot. kształcenia specjalnego - nie są tożsame z orzeczeniami o niepełnosprawności; są to dwa odrębne systemy orzecznictwa.

Ulgi podatkowe

- Zgodnie z ustawą z dn. 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (wraz z późniejszymi zmianami) podatnicy, którzy mają na utrzymaniu dzieci niepełnosprawne mogą odliczać od dochodu stanowiącego podstawę opodatkowania określone wydatki na cele rehabilitacyjne.
Warunkiem skorzystania z tej ulgi jest posiadanie przez dziecko orzeczenia o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności. Możliwe są odpisy z tytułu m.in. zakupu i naprawy urządzeń technicznych ułatwiających wykonywanie czynności życiowych (dla niemówiących osób z autyzmem takim urządzeniem jest komputer), poniesionej odpłatności za pobyt dziecka na turnusie rehabilitacyjnym i przejazd środkami transportu publicznego, zabiegi rehabilitacyjne, koszty związane z używaniem samochodu osobowego rodziców do przewozu dziecka na niezbędne zabiegi leczniczo-rehabilitacyjne.

Ulgowe oraz darmowe przejazdy środkami transportu

- Osoby niepełnosprawne do 24 roku życia oraz studenci niepełnosprawni do 26 roku życia na mocy ustawy z dn. 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (wraz z późniejszymi zmianami) mają prawo do ulgowych (zniżka 78%) przejazdów koleją (PKP) oraz autobusami (PKS). Jednak przejazdy te są możliwe wyłącznie na trasie pomiędzy miejscem zamieszkania/pobytu, a m.in. przedszkolem, szkołą, specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym, ośrodkiem rehabilitacyjnym, zakładem opieki

zdrowotnej, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, ośrodkiem, w którym odbywa się turnus rehabilitacyjny. Taka sama ulga przysługuje opiekunowi jadącemu z osobą niepełnosprawną lub powracającemu do domu po odwiezieniu jej do placówki, jak i przy okazji jazdy po nią do tejże placówki.

Ponadto osoby niepełnosprawne mają uprawnienia do darmowych przejazdów komunikacją miejską (autobusy miejskie, tramwaje). O darmowych przejazdach decydują radni (Rada Miasta/ Gminy) wydając stosowną uchwałę. Zazwyczaj przejazdy te dotyczą uczących się osób niepełnosprawnych do 24 roku życia. Za darmo może także jeździć opiekun/rodzic podróżując z dzieckiem niepełnosprawnym (bez ograniczenia trasy) oraz jadąc po nie do specjalistycznej placówki lub wracając po jego odwiezieniu tam (takie zasady panują np. w Warszawie).

Opracowanie: Agnieszka Deja
Konsultacja prawna: Maria Jankowska
Fundacja SYNASIS